

ऋण निर्देश

प्रस्तुत शोधप्रबंध सादर करतांना मला अतिशय आनंद होत आहे. प्रस्तुत शोधप्रबंधासाठी माननीय डॉ. मधुकर सोनार, विभागप्रमुख, शिक्षणशास्त्र विभाग शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर यांनी वेळोवेळी मौलिक मार्गदर्शन केले, प्रोत्साहन दिले आणि सुट्टी असतांनाही वेळात वेळ काढून अगत्यपूर्वक निरपेक्ष कर्तव्यबुद्धीने मार्गदर्शन केलेले आहे. त्यामुळेच हा शोध प्रबंध मी पूर्ण करू शकले. या माझ्या छोट्याशा प्रयत्नाला पूर्णपणे मार्गदर्शन, सहकार्य, सदिच्छा देणा-या गुरुवर्य डॉ. सोनारसो यांची मी सदैव ऋणी आहे.

प्रस्तुत शोध प्रबंधाच्या संदर्भात माननीय डॉ. पाटोळसो, उच्च शिक्षण संचालक, महाराष्ट्र राज्य यांचे औपचारिक पणे ऋण^{व्यक्त} करण्यापेक्षा त्यांच्या ऋणात राहणेच अधिक चांगले. सतत प्रेरणा देणारे माझे पती व प्राचार्य डी.डी. देसाई, कॉलेज ऑफ एज्युकेशन यांनी संशोधनास मोलाच्या सूचना व मार्गदर्शन केले. त्यांचे मी मनःपूर्वक आभार मानते. श्रीमती महाराणी ताराराणी अध्यापक महाविद्यालयातील प्रा. श्री.जाधव, ग्रंथपाल श्री.जोशी आणि सौ. वासंती इनामदार (जोशी) यांचेही सहकार्य लाभले. कराड येथील श्री. संत तुकाराम हायस्कूलचे मुख्याध्यापक माननीय श्री.यादव व त्यांचे सहकारी अध्यापक यांचेही प्रोत्साहन, सहकार्य मिळाले. कराड येथील कॉलेज ऑफ एज्युकेशनचे प्रभारी प्राचार्य माननीय श्री.कोळी, डॉ.गुरव, प्रा.सुखसे, प्रा. बी.डी.पाटील, प्रा. चव्हाण, प्राध्यापिका सौ.निकम, प्रा. बोरगे आणि प्रा. सौ.टोपकर, प्रा. माणिक विजापुरे यांनीही सहकार्य केले. त्यांची मी आभारी आहे. ग्रंथपाल श्री. एन्.एस्.पाटील यांनी वेळोवेळी सहाकार्य केले त्याबद्दल त्यांचेही आभार.

प्रायोगिक कार्य त्यांच्या हायस्कूलमध्ये पूर्ण करण्यास उत्साहाने संमती देणारे यशवंत हायस्कूल, कराड चे मुख्याध्यापक माननीय श्री. गायकवाड व त्यांचे सहकारी अध्यापक यांची मी आभारी आहे. त्याचबरोबर या शोधप्रबंधाच्या प्रायोगिक काळात सतत उत्साह दाखविणारे, उत्सुकतेने सहभागी होऊन प्रयोगास साथ देणा-या यशवंत हायस्कूलमधील विद्यार्थ्यांचे कौतुक करते आणि सुबक टंकलेखन करून देणारे माननीय सौ. शोभना खिरे, द्वालिटी सायबलोस्टाइलिंग, सातारा यांच्या सहकार्याबद्दल त्यांचे आभार मानते.

माझ्या संशोधन कार्यास आग्रह व प्रेरणा मिळाली ती माझे वडील श्री. शंकरराव मेथे यांची. ^{तसेच} ज्ञात व अज्ञात व्यक्तींचे या कामी मला सहकार्य लाभले त्या सर्वांचा मी ऋणनिर्देश करते.

शोध प्रबंधाचा इतिहास शिक्षकांना इतिहास अध्यापनाच्या कथाकथन पध्दतीत सुधारणा करण्यासाठी निश्चित चांगला उपयोग होईल असे वाटते.

(सौ. प्रभावती दत्तात्रय देसाई)

स्थळ - कोल्हापूर.

दिनांक -

अनुक्रमणिका

प्रकरण एक : प्रस्ताविक	पृष्ठांक
-----	1 2 20
1.1) (अ) प्रस्तावना.	२
(ब) संशोधन समस्येची पार्श्वभूमी.	३
1) इतिहास विषयाचा जुना दृष्टीकोन.	३
2) इतिहास विषयाचा जुना अध्यापन दृष्टिकोन.	५
3) प्राचिन इतिहासातील दोष.	६
4) विज्ञान युगाचा इतिहासावरील परिणाम.	६
5) इतिहास शिक्षणाचा नवा दृष्टिकोन.	७
6) इतिहास अध्यापनासाठी विविध पध्दतींची उपयुक्तता.	८
(क) इतिहास अध्यापनाच्या विविध पध्दती.	९
(ड) कथाकथन पध्दती.	१०
1.2) संशोधनाची गरज.	१०
1.3) संशोधन समस्येचे शब्दांकन.	१२
1.4) संशोधन विषयाचे महत्त्व.	१३
1.5) संशोधनाची उद्दिष्टे.	१६
1.6) संशोधनाचे गृहीत कृत्य.	१६
1.7) संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा.	१६
1.8) संशोधन पध्दती.	१७
1.9) प्रकरणीकरण.	१८
1.10) समारोप.	१९

	पृष्ठांक
प्रकरण दोन : संशोधन विषयाशी संबंधित साहित्याचे समालोचन	२१ ते ३५

२.१) प्रस्तावना.	२२
२.२) संशोधन विषयाशी संबंधित साहित्याचे समालोचन.	२२
२.३) समारोप.	३६
प्रकरण तीन : कथाकथन पध्दती	३६ ते ६९

३.१) प्रस्तावना.	३७
३.२) विविध विषय अध्यापनाच्या पध्दतींची उपयुक्तता.	३७
३.३) इतिहासाच्या विविध अध्यापन पध्दती.	३९
३.४) कथाकथन पध्दतीची उपयुक्तता.	४४
३.५) कथाकथन पध्दतीची तंत्रे	५२
३.६) कथाकथन पध्दतीचा प्रारंभ.	६७
३.७) कथाकथन पध्दतीचा शेवट.	६९
३.८) समारोप.	६९
प्रकरण चार : संशोधन पध्दती	७० ते ८३

४.१) प्रस्तावना.	७१
४.२) प्रायोगिक पध्दतीचे महत्त्व.	७१
४.३) नमुना निवड.	७३
४.४) अध्यापन साहित्याची निवड.	७७
४.५) अध्यापन प्रयोगाचा कालावधी.	८०
४.६) प्रयोगाची कार्यवाही.	८१
४.७) मूल्यमापन योजना.	८२
४.८) समारोप.	८३

प्रकरण पाच : माहितीचे संख्याशास्त्रीय वर्गीकरण व विश्लेषण:	पृष्ठांक
-----	84 ते 133
5.1) प्रस्तावना.	85
5.2) माहितीचे संख्याशास्त्रीय वर्गीकरण व विश्लेषण.	85
(अ) संपादन चाचण्या.	
(ब) शिक्षक निरीक्षण.	
(क) विद्यार्थी प्रतिक्रिया प्रश्नावली.	
(अ) संपादन चाचण्या.	85

1) तात्त्विक दृष्टीकोन	85
2) विश्लेषण.	89
(ब) शिक्षक निरीक्षण.	109

1) तात्त्विक दृष्टीकोन	109
2) विश्लेषण.	110
(क) विद्यार्थी प्रतिक्रिया प्रश्नावली.	123

1) तात्त्विक दृष्टीकोन	123
2) विश्लेषण.	124
5.3) प्रयोगांती कथाकथन पध्दती विषयी सुचलेले विचार.	136

5.4) समारोप.	133

प्रकरण सहा : निष्कर्ष व शिफारशी:	134 ते 144

6.1) प्रस्तावना.	135
6.2) निष्कर्ष.	135
6.3) शिफारशी.	141
6.4) सर्वसाधारण शिफारशी.	143
6.5) पुढील संशोधनासाठी सुचविलेले विषय.	143
संदर्भ ग्रंथ सूची	145 ते 149

परिशिष्टे :	पृष्ठांक 150 ते 187
I. वर्गविभागणी चाचणी.	150
II. समतुल्य गटाची निश्चितता अजमावणारी पूर्व चाचणी.	156
III. चाचणीची सप्रमाणता अजमावणारे शिक्षक.	160
IV. चाचणी क्रमांक 1.	161
V. चाचणी क्रमांक 2.	165
VI. चाचणी क्रमांक 3.	169
VII. चाचणी क्रमांक 1 ची सांख्यिकीय माहिती.	173
VIII. चाचणी क्रमांक 2 ची सांख्यिकीय माहिती.	175
IX. चाचणी क्रमांक 3 ची सांख्यिकीय माहिती.	177
X. तीन चाचण्यांची संयुक्त सांख्यिकीय माहिती.	179
XI. शिक्षक निरीक्षण तक्ता.	181
XII. विद्यार्थी प्रतिक्रिया प्रश्नावली.	185
XIII. विद्यार्थी प्रश्नावली भरून देणा-या प्रायोगिक गटातील विद्यार्थ्यांची यादी आणि नियंत्रित गटातील विद्यार्थ्यांची यादी.	186

सारणीची यादी

अ.क्र.	सारणी क्रमांक	सारणीचा विषय	पृष्ठांक
1	5.1	प्रायोगिक व नियंत्रित गटातील संपादित गुणांची वारंवारिता. चाचणी क्र. 1	89
2	5.2	प्रायोगिक व नियंत्रित गटातील संपादित गुणांची वारंवारिता. चाचणी क्र. 2	92
3	5.3	प्रायोगिक व नियंत्रित गटातील संपादित गुणांची वारंवारिता. चाचणी क्र. 3	95
4	5.4	तीन चाचण्यांची एकत्रित वारंवारिता	98
5	5.5	प्रायोगिक व नियंत्रित गटातील संपादित गुणांची सरासरी चाचणी क्र. 1	100
6	5.6	प्रायोगिक व नियंत्रित गटातील संपादित गुणांची सरासरी चाचणी क्र. 2	100
7	5.7	प्रायोगिक व नियंत्रित गटातील संपादित गुणांची सरासरी चाचणी क्र. 3	101
8	5.8	तीन अंतिम चाचण्यांची संयुक्त सरासरी.	102
9	5.9	चाचणी क्रमांक 1ची लक्षणीयता	105
10	5.10	चाचणी क्रमांक 2ची लक्षणीयता	106
11	5.11	चाचणी क्रमांक 3ची लक्षणीयता	107
12	5.12	तीन चाचण्यांची संयुक्त लक्षणीयता	108
13	5.13	कथेची भाषा योग्य व प्रभावी होती या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	110
14	5.14	कथेतील घटनांचा क्रम योग्य होता या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	111

अ क्र.	सारणी क्रमांक	सारणीचा विषय	पृष्ठांक
15	5.15	कथानिवेदिका आपल्या कथाकथनाशी व विद्यार्थ्यांशी एकरूप झाली होती या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	112
16	5.16	कथानिवेदिकेने आवाजातील चढउताराकडे कटाक्षाने लक्ष पुरविले होते या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	113
17	5.17	कथानिवेदिकेचा शारीरिक अभिनय व मुद्राभिनय परिणामकारक होता या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	114
18	5.18	कथानिवेदिकेने बहुश्रुतपणाचा वापर करून कथा भरदार, डौलदार बनविण्याचा प्रयत्न केला होता या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	115
19	5.19	कथानिवेदिकेने वेळेचे भान ठेवले होते या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	116
20	5.20	कथानिवेदिकेने चित्रमयतेचा वापर करून कथा खुलविण्याचा प्रयत्न केला होता या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	117
21	5.21	कथेतील पात्रांची भाषा त्याची त्याची स्वभाववैशिष्ट्ये प्रकट करणारी होती या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद	118

अ. क्र.	सारणी क्रमांक	सारणीचा विषय	पृष्ठांक
22	5.22	कथाकथन पध्दतीत कथानिवेदिकेने विद्यार्थी सहभाग घेतला होता या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	119
23	5.23	कथाकथन पध्दतीच्या अध्ययनात विद्यार्थी तन्मय, एकाग्र झाले होते या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	120
24	5.24	कथाकथन पध्दतीच्या अध्ययनात विद्यार्थी उत्साही दिसत होते. या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	121
25	5.25	तोंडी मूल्यमापनात विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद चांगला मिळाला होता या निकषाला मिळालेला शिक्षकांचा प्रतिसाद.	122
26	5.26	कथास्वरूपात सांगितलेली ऐतिहासिक माहिती नेहमीच्या पध्दतीपेक्षा चांगल्या प्रकारे आकलन झाली या विद्यार्थ्यांचा मिळालेला प्रतिसाद.	124
27	5.27	कथेच्या स्वरूपात ऐतिहासिक माहिती समजून घेत असतांना उत्सुकता वाढत होती या विधानाला मिळालेला विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद.	125
28	5.28	शिक्षिकेने योग्य ते हादभाव, हालचाल केल्यामुळे कथा आशय परिणामकारक वाटला या विधानाला मिळालेला विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद.	126

अ. क्र.	सारणी क्रमांक	सारणीचा विषय	पृष्ठांक
29	5.29	कथाकथन पध्दतीने सांगितलेली माहिती जास्त काळ स्मरणात राहिली या विधानाला मिळालेला विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद .	127
30	5.30	कथाकथन पध्दतीने इतिहासातील थोर व्यक्तीचा इतिहास मनोरंजक वाटला या विधानाला मिळालेला विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद .	127
31	5.31	कथाकथन पध्दतीने इतिहासातील थोर व्यक्तीची स्वभाव वैशिष्ट्ये आत्मसात होण्यास मदत झाली या विधानाला मिळालेला विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद .	128
32	5.32	शिक्षकेच्या कथन शैलीमुळे अध्यापन परिणामकारक वाटले या विधानाला मिळालेला विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद .	129

आलेख सूची

अ.क्र.	आलेख क्रमांक	आलेख-शीर्षक	पृष्ठांक
1	1 अ	पूर्वचाचणीचा वारंवारिता वक्र.	१५
2	1 ब	पूर्वचाचणीचा वारंवारिता बहुभुज.	१५
3	2 अ	चाचणी क्रमांक 1 चा वारंवारिता वक्र.	८१
4	2 ब	चाचणी क्रमांक 1 चा वारंवारिता बहुभुज.	८८
5	3 अ	चाचणी क्रमांक 2 चा वारंवारिता वक्र.	१०
6	3 ब	चाचणी क्रमांक 2 चा वारंवारिता बहुभुज.	११
7	4 अ	चाचणी क्रमांक 3 चा वारंवारिता वक्र.	१३
8	4 ब	चाचणी क्रमांक 3 चा वारंवारिता बहुभुज.	१५
9	5 अ	तीन चाचण्यांचा एकत्रित वारंवारिता वक्र.	१६
10	5 ब	तीन चाचण्यांचा एकत्रित वारंवारिता बहुभुज.	१७